

PARSEN

A Halam literary Magazine

4th Issue

Editor : **Jotham Halam**
E-mail : **jothamhalam77@gmail.com**

Associate Editors : **Nijer Bandhu Molsom**
Laldomthang Kaipeng
Bijoy Halam

Published by : **Directorate of Kokborok**
& Other Minority Languages
Near Sishu Vihar Complex
Agartala, Tripura (W)
Pin- 799001

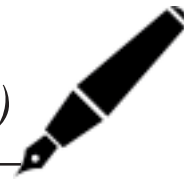
e-mail : **dkmltripura@gmail.com**
Fax : **232 3514**

Cover Design by : **Samar Sen**

Printed by : **Kalika Press Pvt. Ltd., Agartala**

A sunga a om ngai (Contents)

☐	<i>Editorial</i>		03
☐	<i>Ranglong Dish</i>	<i>Lalringliani Ranglong</i>	04
☐	<i>Halam Kristian Rualthar Ngei</i>	<i>Laldomthanga Kaipeng</i>	14
☐	<i>Ram le Nam</i>	<i>Lalremruata Kaipeng</i>	17
☐	<i>Ulian Ravakna</i>	<i>Lalnunzira Kaipeng</i>	19
☐	<i>Phelep lam ki mu</i>	<i>Neizirsiak Kaipeng</i>	21
☐	<i>Chawngbawb</i>	<i>Daniel Kaipeng</i>	21
☐	<i>Aderna, Raleuna, Didna</i>	<i>Gangamanlal Kaipeng</i>	22
☐	<i>Va raming</i>	<i>X. Ranglong</i>	23
☐	<i>Pantakhal la</i>	<i>Rev. T.L. Tara</i>	24
☐	<i>Mulung Rwina chawng</i>	<i>N. Bandhu Molsom</i>	26
☐	<i>O mwno Pawr</i>	<i>R.K. Molsom</i>	27
☐	<i>Hun</i>	<i>F. Joshua Ranglong</i>	28
☐	<i>Lwu thaw lwu</i>	<i>Nazareth Molsom</i>	29
☐	<i>Zing, Arnu</i>	<i>Sukhomoni Molsom</i>	29
☐	<i>Khuoi-ata anchuruo</i>	<i>R.R.Rila Ranglong</i>	30
☐	<i>Chong</i>	<i>Betsie Ranglong</i>	32
☐	<i>Hawithwina mawraw</i>	<i>N. Bandhu Molsom</i>	34
☐	<i>Chawng rwkhen</i>	<i>Nazareth Molsom</i>	36
☐	<i>Man ansa rang chu mana</i>	<i>Rev. Lianzamthang Ranglong</i>	38

Editorial

“Breathes there the man with soul so dead” hi Sir Walter Scott, Scottish writer-in kum 1805 tatanga la-sual (Poem) a lei maziaka. Hia la hi Ram le Nam andit ruia (Patriotism) anina. Milian -Mirang tamtak hia maniapura a lei anzir zeia. Tamtak chu aviantena, a raming u ngai a la’nrila hatuka na la riat. Senkhat chu ei anzir una, ei thi una nikhuo ngai na la pham puia. Hongsik mo na ti anten; amani’n chu a ram rang, a nam rang achalaka sin ei lei tho u. Thi tenpei anhuoma sin a lei tho u sika. Hintiang senkhat a nam rang le a ram ranga ite tho lui tam tak a om reta. Manipura a hong anzir u na, a von rang duoi sin a hong tho u na. Hava ngai chu mi’n um tel maka, anngila a om u. Sir Walter Scott-in hava ngai chu voi anni athi “Doubles dead” a ti. Tute’n poisak um mak, a thi u nikhuo Philvuta a hek a ti.

Nang-Koi le hotuk ten mo na ram le na nam ranga hotuk ten mo na’nphal? Na chong ei dam naranga hotukten mo na tho ze ole hi manipura a nek le a sak rang duoi mo nei hong anzir tak? Mi ei thothei tuk ei hong tho suo sa, mi’n ei maziak zazam ngai dem/mani-ero tho luia. Nang um nei thei tukte, na Community ranga na hong tho ten. loko chong ei anson theina lampui khat ninti. Molsom, Kaipeng, Ranglong, Bongcher, Sakachep, Thangachep, Morsephang, Dap, Saimar atei atei; loko nei nina chu “HALAM”. Halam hi lokona na ta le Common Platform nei don theina ani. Lokona sin a tho hi a nang, United we stand, devided we fall.

*Editor,
Parsen*

RANGLONG DISH

Lalringliani Ranglong

1. MACHI-AL AN

TINRATUO
(Ingredients)

- Machi
- Ngathu
- Morsia
- Purun ngui
- Ti (water)
- Alu / Vaipol
- Kumhoi / Mazuor.

A SIN DAN :

1)Anbela ti,morsia ei anhang rang tuka a rot neng tan, thak ro. Alu/vaipol um thak len ro.

2)Alu ha vaipol rathula na mang ten a rot chut ro. Ansuongruo machi ala a suang ruo ha thak ro.

3)Ana nei thak ngai ha antok le machi thak ro,ngathu thak ro.

4)An a min suo le na choi rang tiang purun ngui thak ro.

5) Mazuor/kumhoi a om ten angkhatpei na thak thei.

*Note: 1)Ngathu hi a puma athak len nek ten,rasuk vang tan, anti lum le hatana machia tot tan, a rot nek tan, a ti duoi thak ro, a ru na pei zit thei.

2)Antuoi machi al na suang rang ten vaipol na thak man antuoi ha manmin bak ro.

2. CHANG-AL

TINRATUO ANANG NGAI:

- Machi
- Ti
- Ngathu
- Chang al(baking soda)
- Morsia
- Kumhoi
- Vaipol

A SIN DAN:

1)Ti malum ro,a bila morsia le vaipol ha thak len ro.

2)Ti ei lum le changala a suang ruo ngai ha thak ro, antuoi a ni ten vaipol thak man no ro.

3)An ei antok le changal(soda) thak ro. Anphul thei ei ni sika a chok chian ro.

4)Machi le ngathu thak ro.

5)A min rang vita kumhoi thak ro.

3. ANRAMUNG

TINRATUO ANANG NGAI:

- Ngathu, Tap 3
- Alu, pum 1
- Manta, pum 4
- Changvui, pum 1, annui uol ngai
- Antuoi (uoiteret) alakte
- Purun sen, pum 1
- Machi, ei al rang tuk
- Ti, atam nang mak.
- Morsia, ei an hang nei zot rang tuk.

A SIN DAN

1)Anramung anchel rang zat chu a sin ngeta rachan tan. Anramung bela aloma siak kiar len ro.

2)A sunga purun sen,machi, ngathu ngai thak ro. Ti lei tan manchuon ro.

3)Gas/moi mansang rei no ro.

*An ramung ei tina rang-patekhom/aieng asel/ aithing buo, hiva bila angkhatpei na thak char thei na zot ten. Hanuk, bepui, aberaki, khokholeng, etc., um na thak thei.

4. THINGSU : Khokhaleng Thingsu

TINRATUO ANANG NGAI:

- Khokhaleng
- Purun sen
- Morsia
- Ngathu/lotia char
- Machi
- Ti
- Tomato
- Patekhom (Dania)

A SIN DAN

1)Morsia le ngathu morsedeng tho bak ro.

2)Tomato rui ro, manchel zit ro, patekhom um.

3)Min zut luia khokhaleng ha but lot ro.

4)Nei butna ti pei zit tan, khokhaleng ha kheng ankum uola siak ro.

5)Nei deng ngai ha ei nang rang tuk thak tan, manpol sadim ro. Machi ei hun le ei hun nok tem ro.

* Chichiri, changlong, elencha, etc., thingsu tho zat a tatei um na tho thei ten tomato anchel nang mak.

* Hin tin den hin khokholeng thingsu, tomato anchel luia asi le um na tho thei. Asi ha nei ziei baka nei deng rang, morsedeng ngai hi na manpol suo le asi ha phul ro.

5. ANRAMUNG CHI TEI ET

Tinratuo anang ngai :

- Me (arme / vokme) cup 1 (sinte ngaia rachan ro)
- Manta annui phaphat, pum 5
- Changvui annui uol ngai, pum 2
- Purun sen, pum 2
- Purun ngui, bul 2
- Aithing, khuk 1 lian rei lui.
- Sariak, thirmakhe lian 1 (refined oil)
- Morsia, ei anhang rang nei zot tuk.
- Bakhor, lo khat
- Ti, Thirmakhelian 2.

A SIN DAN

1) Anramunga anchel zat ha a sinte ngaia nei rachan rang pressure cooker-a siak kiar ro.

2) Sariak, ti le machi ngai um man chel kiar len ro.

3) Voikhat an phit le gas/moi manduoi bet ro. Minute 10 tatang suo le off ro. phong len no ro.

4) Cooker a dai uol suolo malong tan sieilung le suk ro.

6. ALU LE KANGKALA MACHI AL

TINRATUO ANANG NGAI:

- Alu, pum 4.
- Kangkala, pum 5.
- Kor Morsia, pum 7.
- Ngathu, tap 6 (puthi ngathu a ni ten) Teles ngathu a ni ten Tap 4 tang.
- Patekhom Dania)alakte.
- Ti, cup 3 tang / ei hun rang tuk.
- Machi, ei al rang tuk.
- Purun ngui, khuk 6 tang.
- Tomato, pum 1.

A SIN DAN

1) Alu le ti loko manchuon len ro. Morsia um phel papak tan thak len ro.

2) Alu a min le a rot chut ro. Aloma anrot kiar nang mak.

3) Kangkala ancheng ngeta zen tan thak ro. Machi um thak len ro.

4) Kangkala a min rang vit le Tomato le ngathu thak ro.

5) A hek khita, a min kiar le na choi rang vit le purun ngui thak ro. Hava suo petekhom a om ten thak lak ro.

7. ABERAKI BUO (BELOINA) CHANG-AL

TINRATUO ANANG NGAI:

- Aberaki bua, Lo khat.
- Chang al (soda) thirmakhe sin 1.
- Ngathu, tap 3.
- Morsia, pum 6 tang.
- Machi, ei al rang tuk.
- Ti, ei hun rang tuk, atam nang mak.
- Sasai, zum 1.
- Sariak (refined oil) thirmakhe sin 1.

A SIN DAN

- 1) Sasai ha ti na thak tan manchuan ro, man min bak ro. Morsia thak ro.
- 2) Aberaki buo ha rathial tan rasuk vang ro.
- 3) Sasai amin le aberaki bua thak tan, chang al thak len ro.
- 4) Na chok suo machi, ngathu ha thak ret ro. Anphul thei ei ni sika a chok chian ro.
- 5) A min suo le sariak thak ro. Choi ro.

8. SELSUK: Changlong Selsuk

TINRATUO ANANG NGAI :

- Changlong, atep zat - 2
- Ngathu, Tap 3
- Machi, ei al rang tuk
- Morsia, a tam tula
- Purun sen, pum 1
- Langkhan, a sukna rang.

A SIN DAN

1) Mansa na changlong athar zezek, pol changlong atep zat ha khet vang ro.

2) Langkhana morsia ring asinte ngai ei anhang rang, nei zot tuk ha suk ro.

3) Changlong ha nul chichit tan langkhana suk len ro.

4) Ngathu ha rui tan langkhana den thak tan suk zel ro.

5) Machi le purunsen thak tan suk ret ro.

* Selsuk hi bunek rang tiang uola a tho chi, anruo ten ti mak.

9. THINGSU : Zongcha Thingsu

Ranglong Special)

TINRATUO ANAN

- Zongcha
- Purun sen
- Morsia
- Ngathu
- Machi
- Tomato
- Patekhom Dania)
- Sariak (ei ti uol narang)

A SIN DAN

1)Morsia le ngathu morsia deng bak ro, Machi nei nang rang tuk thak len ro.

2)Tomato rui ro, manchel zit ro, patekhom um.

3)Zongcha anziat suo, nei nuom dana ralep ro, ei sin ei lian nei nuom dan taka.

4)Morsedeng le Zongcha ha manpol ro.

5)Sariak ha abinga aziei tan , na ziai suo le Zongcha le manpol ro.

6)Ei anpol sadim narang a sazata a chok ro.

Me -Nga neka ati chu na Table a dar tan la, na insung komi ngai chu raisan taka Bukholai anzar chu nitei neka anrap uola hong pan unti.

10. MORSEDENG LE I I BUO :

Morsedeng na tho le abila hin ii buo a me hi nei zot sabak angkhat chu ani. I i buo bila hin Perup, Ansa, Muisengsa, Kuokpaningkuok, Vasekdon, Chabuo, Lamphuongbuo annui hatuka Banai-nguipa. Hia ngai hi angkhat nok ten angkhat hi kumpasot a sak rang a om.

A SIN DAN

1) Machi, Morsia, Ngathu, Purunsen ei hun rang tuk thak tan Morsedeng tho ro.

2)I i buo ngai ha anthiang vanga rasu tan, bu na nek tik a lak ei bei na ranga zen/zek sa dim ro.

11. ARME LUNI

Tinratuo anang ngai-

1)Ar vaâk ruol - pum khat

2)Ti - arme ei min theina rang khop.

3)Changlong - bong khat

4)Morsia - ei anhang rang nei zot tuk.

5)Aithing - khuk 1

6)Purun ngui — bul khat

7)purun sen - alian pum 2

8)Machi - ei al nei zot tuk.

A sin rang dan—

1)Arme na sivo vang suo le a ratin
a lian ngota rachan ro, bubela but ro.

2)changlong ha'm na khet suo, a
bong ngeta rachan tan a binga bubel
ateia but ro. A min le a ti pei zit tan,
na kut le a rathi som phat ro.

3)Morsia rahai tan sumpuka suk ro,
purun ngui, aithing ngai um suk len
ro morsia zoi suo ten.

4)Arme ha voikhata thak zit len lua,
thak lalak tan suk ro, changlong um
thak tir ro. Machi um thak len ro.

5)A hek khita punrun sen a sei
ngeta anmi siama zen tan thak ro,
suk lak sa ro. Kheng a lian uola arme
morse deng nei tho suo ha rasuo ro,
a sak a sa len ze.

* Arme butna ti hi bu lem na pol
thei, na nek um thei.

* A mathin, a madil, a âril ngai chu
nei sukna bila anchel lele nang mak.

12. VOKME MORSEDENG

Tinratuo anang-

1)Vokme a bika a lu me, a bui ten a
me tak ngal -1 kg

2)Ti - Vokme ei min pui rang
khop.

3)Machi - ei al nei zot tuk.

4)Purun sen -pum alian 2

5)purun ngui - bul khat

6)Aithing - khuk 1

7)Morsia - ei hang nei zot tuk.

A sin dan-

1)Vokme ha rasuk vang tan, a lian
ngota rachan ro. But tan a min le
khenga siak tan, ei dai maruong ro.

2)A dai suo le na kut le, thet chechet
chuchut ro.

3)Morsia rahai tan suk ro, aithing le
purun ngui um manchel len ro.

4)Hiva nei deng suo ngai dora hi
vokme bila manchel kiar ro. Purun
sen a sin ngeta a sei ngeta zen tan
manchel ro, machi um thak ro,
manpol nek ro.

13. Vokme le Ancham/ziklum anbut

Tinratuo anang-

1)Vokme a thai le a me anpol -1 kg

2)Ti - vokme ei min theina rang tuk.

3)Ancham/ ziklum - Ancham a ni ten lô 2, ziklum a ni ten Pum 1.

A sin dan-

1)Vokme hi a ratin alian suoma rachan ro.

2)Ti mantam uola but len ro, vokme ei min theina rang khopa, a nang ten nukhona'm ti na sap lak zel thei vokme a la min nok ten.

3)Vokme a min ot le, ancham ansuk vang suo ha thak ro.Ziklum a ni ten phel a 8 manchang ro thak ro.

* Koini Halam ngai hi hador kui anbut nei sak nok sika, an anbut hi thei zet mak me.Vokme hi ei zoi nek rang ni mak, a thai le a tak ansen khokhopa âbut chu ti mak.

14. Vok ke chang al

Tinratuo anang-

1)Vok ke - ken 2

2)Ti - ei hun rang tuk

3)Machi - Ei al rang tuk

4)Chang al(soda)- thirmakhete - 1/2(half)

5)Morsia - ei anhang nei zot tuk.

6)Changlong - bong khat

7)Vaipol - zum 1.

A sin dan-

1)Mansana vok ke ha rui tan, chemte le ziat vang ro. Hava suo rasuk vang tan ei lian nei zot tuka rachan ro. Gas am vok ke hi na rui thei, thing na mang nok ten.

2)Pressure cooker-a na but ten ei min dan a sa, a min um anrap uol

3)Changlong a sin ngeta le a sei senga zen ro.

4)Vok ke ha sung zit tan bubel/ dekchi-na, nei butna ti ha sap lak tan mantok ro, hava suo changlong thak len ro. Vaipol um thak len ro.

5)Morsia um thak len ro, hava suo chang al thak ro, machi um thak len ro. Ei anphul rang sika a chok chok ro.

15. Tekông chang-al

Tinratuo anang-

- 1) Tekong - lum 2
- 2) Ti - ei hun rang tuk.
- 3) Machi - ei al rang tuk.
- 4) chang al - alakte (Tçkong hi chang al le ânmet ei ni sika, a raminga duoi thak ro)
- 5) Dal - zûm 2
- 6) Bakhate or Neem buo - alakte.
- 7) Morsia - ei anhang nei zot tuk.
- 8) Ngathu - Tâp an 3 tang.

A sin dan-

- 1) Tekong hi a sei ngeta zen ro.
- 2) Tekong le dailo ha lokona ti le manchuon len ro, ei antok le chang al thak ro. Morsia um thak len ro.
- 3) A min le ngathu thak ro. Machi um thak len ro.
- 4) A hek khita, a min zit suo le bakhate a bui ten neem bua thak tan ei min le choi ro.

16. Tekông Morsedeng

Tinratuo anang-

- 1) Tekong - lum 1
- 2) Ti - ei nang tuk
- 3) machi - ei al nei zot tuk.
- 4) Ngathu - Tap an 2
- 5) purun sen - pum 1
- 6) Purun ngui - her 7 tang
- 7) Asi (sesame)- Zum khat

A sin rang dan -

- 1) Tekong ha a sin ngeta rachan tan ti le but tan manmin bak ro.
- 2) Tekong a min suo nei butna ti pei zit ro. Suk chit ro, anzoï sabak um nang mak.
- 3) Morsia rahai tan, ngathu um rui tan morsedeng tho ro, tekong le i suk ro.
- 4) Purun ngui um deng tan manchel ro. Purun sen um rachan tan thak len ro.
- 5) A hek khita asi a ziei tan suk ro. Tekong bila va bun zit tan, thir makhe le manpol ro.

17. Kokodon thingsu

Tinratuo anang-

- 1)Kokodon - lo khat
- 2)Ti - ei nang tuk.
- 3)Machi - ei al nei zot tuk.
- 4)Sariak - Thirmakhelian khat.
- 5)Badam - cup asin abit angkhat.
- 6)Purun sen - Alian angkhat.

A sin dan-

- 1)Kokodon hi a don tiang uol lak ro. A sei ngeta zen tan khiak chit no ro.
- 2)Rasuk vang tan a rathi manhul phat ro.
- 3)Ti malum bak ro. Ti ei lum le kokodon ha thak ro. Manmin zut no ro.
- 4)Nei butna ti ha pei zit ro. kKokodon ha a rathi manhul phat ro. a sinte ngaia rachan ro.
- 5)Badam a ziei tan, a kora khet vang tan, suk chut ro.
- 6)Kokodona badam manchel ro. Purun sen um a sinte ngaia rachan

tan manchel ro. Machi um manchel ro.

- 7)Karaia sariak malum tan, kokodon bila va lei ro. Atun chu thirmakhe lemanpol ro.

18. Ansaungpa thingsu

Tinratuo anang-

- 1)Ansaungpa - lo khat
- 2)Morsia char - pum 10
- 3)sariak - Thirmakhe lian khat
- 4)Ti - ansa ei min theina rang khop.
- 5)Machi - ei al rang tuk
- 6)Purun ngui - bul khat

A sin dan -

- 1)Ansaungpa ha a kuong anchang duoi pei ro. Rasuk vang tan a rathi manhul phat ro.
- 2)Ti malum tan, ansa thak ro. Min zut luia manmin ro.
- 3)Ansa butna ti ha pei zit tan, ansa ha na kut le ngal som tan, a rathi manhul ro.

4) Morsia rahai tan deng ro. Ansana manchel ro. Hava suo purun ngui suk ret tan manchel ret ro.

5) Kârâia sariak malum tan ansa bila manchel ro. Machi um thak tan thirmakhe le manpol ro.

Note:

* Hiva ansuong dan hi kei riat dan le kei tho chachak dan tangpui a ni. Hin tin noka'm a suong dan om nget inti.

* Ajinomoto asak ngaiin chu an ei tina rang alakte na thak lak thei, na ansuang bila.

* Ngathu hi a puma athak len nek ten anti lum le len hatana machia tota, a rok tan a ti lim thak ro.

Anramunga'm ngathu chu thak len lua, anti lum tik luok lak tan, ngathu ha hatana a rot tan, a ti lim na thak thei.

* Gas/moi na reng nuam ten na ansuong rang ngai ha a kip chita siak kiar zet tan, nei manchuon thathap len theina rang le nei thak thathap theina rang.

* Gas stove-a asot pa ei sa rang na zot ten, bu an na tho suo kip le sabon

le puan le hui vangtan siak ro. A chungu lungthu vang chu kheng nei rasuk bila a tat len ro.

* Ansuongruo, e.g. alu, aberaki, bepui, manta, tomato le atatei la tam in ti, hiva ngai hi chu na zen man rasuk ro. Nuka ansuk nang lai mak. Alu chu a kora na khet vang suo a puma ansuk a sa. Na rachan nek suo na rasuk ten vitamin dora nei pei tina keng. Hava panga ansuongruo atei a chungu kei maziak ngai um, na rasuk man na zen ten angep, abal nei manlut riam keng.

*****

Halam Kristian Rualthar Ngei Sinthaw Lawm

Laldomthanga Kaipeng, Sirduk

“Na naupang changna a tuka reng na mai ranep tir mak ngei rasae, na chong dan ngei, na awm dan ngei, ditna lampui ngei, khiam awmna lampui ngei khiam rangkin entawn rangkin a ni ramu zawk raw” (I Timothy 4: 12, Eccl 12:1), “Na ratlai hi nang a siam pu rang rae raw, a heilona le a takna hun nang a hong tung mak man le a kum khom hong a ti, aisanna ni le zaiparna ni ha nei reng nei ming la ti ni tia.”

Ei chongkam ata reng im ei ril rang a chiang ta phang kaden ei ti thei a. Ei ram le nam siam sa rangkin , kodang a nghet tir rang, a lian tir rang le ma a sawn tir rang ngei, khawtlang a satna rangkin zai a thaw rang, a tu maw chang a ti? Tiin rathang lawm ngin lang Rualthar ngei hi a point murasang chem khom ei lo chang thei.

Ei chongbul ata reng im ti rei ti le im ril rei ti ei lo rae thei nghal mai a. Ei ram ei nam siam rang, kodang rattir rang, a lian tir rang le masawn rang, khawtlang satna rang khom a tu maw a nang chem. tiin rathang lawm in lang, Rualthar ngei den hi a point murasang chem an chang thei a. Hankhom changsalang ei nangna le ei mawphurna ei raet mak rinin ei thaw rang lawm thaw lovin ei thaw lo rang

zat sin ei thaw mai a. Baibel-a ei mu Pathianin mi a ni I mang tam ngeite hi RATLAI an chang. Hamarinin ei Pathian khomin atun taeka hi RUALTHAR ngei rang a ni mang rangkin a la nuam soi a chang a. Ei thaw rang zat ngei hi senka hong tarlang rei ti.

1. Nu le pa enkawl na zara: Ei razir ata hi ei na sapu le a lian tir mi, dit tak le riangmu takin ei ni a enkawl mi, a tak le a hei ti lo ta ngin ei na dawm mi ngei rang ha riangmu tak le lungkham takin a ni maw ei enkawl aw? Ei thaw rang lawm maw ei thaw aw? Baibel – a ei mu Ephesian 6:2 “Na nu le na pa ngei rang ha sadimkin respect a ni thaw raw”, ti te paka reng ei rae, hankhom kristian naupang pawl ei changlaia mi bo thaw rang ta ei be tak. Ei nu le pa enkawl rang a ni a nang. Senkate lung a ni kham rang saria a ni te ei nel, hanchu a ni ei base den. Senkate a ni ei zakpui chu, senkate a ni ei thaw raklumkin. Chong dai le he dai reng man mei senka. Himaginkinte ei chung a Pathian pham/aisan ni ni. Ei nekin an mawl thei khom a chang thei, respect thaw chungin an ti dik lo ngeite , hanchu an thaw thei lo ngeite chong/he dai le mur hei kin correction a ni pe rang a nang. Barneng chung a te ei pathian te an

chang. Ei nu le pa ngei nekin ei na di nei khai namen hima khawmuala.

Rualthar ngei khom hi nupa mawphurna an nei kadenin mawphurna lian tak ei nei ti ha rae ngin lang. Hina rualthar ngei ti hi ei ni ratlai ngei khom arhuam. Nupa sinthaw san rang a nang nung san rang a nang. Ei chong dan ngei le ei sak dan ngei, hanchu ei awm dan ngei khom paka reng rakim rang ei ni a nang. Hanchu, ei rualtang le champui munka ngeile ei awm huna khom lungrasimkarkin awm rang a nang. Ei ni rualthar ngei hi ei awm dan a sat mak nung vang, sungkua le nupa chung a mualphona a hong tung thei tin rae ngin lang paka sa a ti. Hamrinin ei Pathianin hima chong a khit, "Nupa chong rangai/ chongdon chu a nun dan hei pek a ti, hanchu khawmual chung a khom a dam sawt a ti" tiin ei rae. Hima chong hi paka a dik.

2. Rathiangna le Ballona: Ei lo en nungte rualthar/ratlai nungak tangval ngeite ei ravawdan le ei kal chawi dan ngeite paka reng a international khom a chang thei a. Hanchu vawinoka ei in le lo awmna ngei ei mu nung ra'angmak ei nun danle. Ei in ngei le ei nei nun nei ngei hi a sa mak thei a, hankhom sadimkin le rathiang takin ei enkawl thei a chang! Ei taksa a lang thei lai bo rathiang tir lo ta ngin, arlang thei lo ngei khom hi rathiang tir rei ti. Ei compound bo chang lo ta ngin a huam thei zaka penlam ngei khom mi thaw rangkin saek lo ta ngin

rualthar ngei hi mi rang ramu rang zai thaw rang ei ni a nang. Zunin le ekin ngeite a khur sadimkin le a singna sadimkin ngei, a suatkhar le a chung ngeite nei rang rathawk rang ei ni a nang . Ballona le rathiangna lampui hi ma ei sawn nung ei khawtlang mi le ei sungkua mi ngei khom heina le zaiparna awm a ti. Hanchu ei in kawla khawsak ngei khom a ni hei pek a ti. Ei bungtanga sarat ek, kel ek, vawk ek etc a awm nungte uimek tangsam an tam thei, hanchu rikhua thangkua khom ei ni a man lek. Sap chongin proverb a awm – cleanliness is next to godliness ti a chang. Hamarinin rathiangna tiang pan rang ei ni a lo nang.

3. **Ram le nam rang:** Ka ram le nam rang I maw thaw thei zat ki nei, chalo bikbak lai paka reng tam a ti val. Hima siam rangte RUALTHAR den ei ni a nang. Nam dang ngeile ei rapawl a, hamarinin paka reng rakim rang ei ni a lo nang. Ka awm dan ngei, kar vawdan ngei, ka chong dan ngei, kar seina ngei le ki I ditna lampui ngei, ei nam in ma a lo sawn le ar'dawm soi na rangkin ma ka lak dan etc ata ka nam rang maw ki di? Rualthar kristian ngei hi ei na siam pu le ei ni a ding tir pu Pathian soi reng rae ngin ei ram le nam hi di inlang, hima tinlo chu ka ram ti rang khawmuala hi awm khai maka.
4. **Kodang:** Kodang a rat le rat lona arlangna chem chu rualthar ngei kodang sinthawna dang danga an

rat maw rat? Ti a chang a. Kodanga ei mawphurna ngeite, ei thaw thei ngeite phette ra'ang zozai thei ni ni, hankhom ei thaw thei zat ngei ha a hun le a mun taka sin ei thaw thei a chang nung ha Pathian sin ei thaw a lo chang. Senka ngeite ei kodang ruaipu ngei sinte ei thaw tinin ei lo rabek a, ei lo nuar sin a, hima hi a takna le buaina, bawnelona ngei a hong suak mai sin. Hima ngei siam sa rang chu rualthar ngei zai thaw rang a nang a. Pathian sin ei thawna ngei hi ei lungtukkin le rabek sa in a sin ei thaw thei nung vang a nung zalratna nei rei tia. Pathian kodang ngei hi ditna le ratna le a ram razau soi rangkin RUALTHAR ngeite ma la rang le a nung zalsong rang ei ni a nang.

Ei ni rualthar ngei khom hi insungkua, khawsak le kodang chung a mawphurna tam tak ei nei ti ha rae ngin lang paka reng sati. A tu chung a maw mawphurna ki nei ti khom ha rabekna nei ngin lang. Nam, khawsak, kodang le ram tungding/siam rang chu ratlai kut chung a te arngat a. Ei ni rualthar ngei hi ei sat mak nung, ei khawsak le kodang khom sathei ni ni.

5. Ruan/San : Ei ni Halam nam sunga khom pawl lian tak tak ei nei pheta, a bik takin Kaipeng nam sunga lo en rei ti, YKA hi pawl lian chem le a rat chem a changa. Hina im ki I ti nuam tak chu, YKA chu rualthar pawl I chang rinin, manlai tuilai tika le nam ra bum tika le kodang khawmpui tika khom ei ni rualthar ngei hi sinthaw masa rangkin rathawk rang

a nang. Hima hi rualthar tianga ta mawphurna lian chem ei nei. Hong ro rualthar pawl ngei rabekna salam tiang pan rei ti .. Khaw sunga mi chuklo le san rang a nang nung san rangkin rathawk rang a nang. En mai mai rang nang mak a, hanchu nuizaro khom a ni siam rang nang mak a. Tiana nekin lungseiravor le lungseiradol hi awm khai bak men ei ti thei. Chochokin la hong rapai a ti thangthar ngei zal ei song mak nung. Tian ngin te khaw sunga a san a nang ngei an awm nung khawsak miriam ngei a ni an san sin. Ha ngei ha arpai rang tak; zalsong rang ei ni a nang ta unau le suapui ngei. Ei YKA changna hi mi ngei rang a ni ramu rang a nang. Chong bo chang lo ta ngin a takin (practical) thaw rang ei ni a nang. Ei YKA ulian ngei thaw rangkin bo radon rang nang mak. YKA member awmka te ei mawphurna a chang. Hanchu mi er le a duai rasei rang nang mak. Pawl hi atu rin maw ei ding? I rinin maw ei siam hi, sadimkin rabekna nei rei ti.

*****

Ram leh Nam radawm tir rang nama ngan tak atinka reng abul phutmi ni chang.

Lalremruata Kaipeng, Donlekha

Rabekna maw rathangna maw ni nei ta? Atu maw ei ram leh nam ro sin a thaw rang? A tu maw ei a sara? Khawmuala na dam kara i maw na ram leh nam rinin ni thaw ta? Hama rinin atun ata sadimkin rabekna nei inlang anunga rasirna nei nake.

Kei ka razir mak nung ka ram leh nam hi razir nini tiin rabek rang anang a. Amasa chem reng atu leh maw ni dam, rabekna maw ni nei ta? Atu leh maw khua ni sak, a zena maw tui na in, bu na nek sin? Atu maw lung na kham lek sinmi? Atu maw kei adi chem mi tiin maw rathangna ni nei ta? Rathangna na la nei mak nung atun reng rathangna nei raw. Na raet mak nung na dawngdem ngei ani rathang raw. Sum puan, neksak a nung atinka nang a vai tika ngei atu kiana maw ni se. Atu kiana maw ruanna na va zawng sin lek, midang ngei kiana va se lo ta na dawngdem a awm ngei kiana ni se a. Dam lo har lo laia khawm na unau alatna a awm mi nekin na dawngdemmi nang a lo rapawl pui mi lek an chang sin. Khawdanga a ni asara lo ngin ei khua mi ani ei asara lek tina. Na khua na tui ngei atu maw hawng sa tir ati. Nama na thaw mak nung hawng sa thei nini. Midang nekin te, ei khua awmsak te ei

rae lekin a pua a. Im atak na, im a heina rip ei rae a. Na in na lo atu maw hawng siam ati. Midang hawng siam an ti tiin ani maw ni asara a. A siam rang chu nama den ni chang mak maw. Nama zai na thaw mak na khua leh tui a radawm rang reng chang mak. Hama rinin na ram leh nam radawm tir rang na lung a awm nung na nuam nung nanin matawn ra asara raw hanchu midang rang ni asara thei. Hankhawm midang asara le sin hi tuangsua rang atak, tuangsua khawm mu rang atawm sin. Sap chawngfing khawm a awm a, (GOD HELPS THOSE WHO HELP THEMSELVES). Nama na thaw kel takaw Pathian nang ruan ati, nama na thaw mak nung Pathian kian ata ruanna man nake tina. Hama rinin, midang matawn ani asara ma raw, na nin matawn lo thaw rang nang a ti, zalsawng rang nang a ti, hanchu bo ruanna man ni ti.

Na rabek sin maw? Nama ngan tak atinka reng abul. Na ravak thei a, na ra ti thei, ziang ngin maw abul chang ki ti. Na changna hi a thuk kin rabek raw. Hima ditna, khiawmna, lungkhamna, riangmuna ngei atu kiana ata maw an hawng suak na chungga ata chang mak maw? Rakhena a hat mai ei mu thei, mi

kiana ata ditna na radawn nung nama matawn va di rang a nang. Mi kian ata khiawmna na radawn nung nama matawn khiamawmna nei rang nang a ti, hanchu bo hi khiawmna mu ni ti. Mi kian ata lungkhamna man rang na nuam nung nama matawn lungkhamna hama kiana lungkham va tung tir nang a nang. Mi kian ata lungkhamna hangareng man nake. Lungkhamna ro matawn va rae tir rang nang a nang. Hanchu riangmuna rek te, mi rang riangmuna ro zangin maw va rae tir ni ti. Nama rang a riang zangin maw nang maw an ti. Mi rang a riang ani va mu rang matawn a nang. Atinka reng na chung ata phut a chang. Mi rang na nel nung hama khawm nika te nang hawng nel ham ati. Mi kian ata maiawmna na zawngnung mi rang matawn a maiawm tir rang nang ati. Hanchu bo na mai hawng awm tir ati. Areng kareng na chung ata i hawng suak a chang tin rae raw. Raselna khawm Bible im ati mi rasel ma raw hanchu raselin awm nake. Tamtak hi dep rae thei men. Mi luka rang na ir sel ngan nama raselin ni awm zo ta. Kei te mi ani rasel ming ni ti thei. Mi rang asatlo ni ti ngan tak na irsel a chang tin rae raw.

Paka rapakna ni nei thei, keima te rip ki rae tiin, hama ha adik na irbek hankhawm chang salang mi mitmu ate nama rip rae make. Hama rinin na chung ata asalo a hawng suak thei tiin paka rakim raw. Irinin maw na chung ata atinka reng abul suak i chang rinin. Aruaimi na chang nung na chawng na la ngei paka

rakim rang nang nang ati. Na bila sinthawmi ngei leh na nuaia sinthaw mingei hi an mit hi nama rang rakhap lota nang an en tin lo rae raw. Na diklona, na satlona, mai nang man rangkin an zawng thei hankhawm ravak maraw atinka reng na khian ata tai hi ngei hi i hawng suak rinin.

Hama rinin dik leh satakin awm raw na sinthaw hi khiamawm kin thaw raw hanchu nama rang nang hawng khiam an ti. Na sin thaw hi a sa hawng ti an ti, hanchu na nung thuala cho cho hawng thaw zawm rangkin zai hawng thaw an ti. Aruaimi ni chang lele nungte na lung hi pham denin leh chap denin awm ati. Hanchu, hawng ti ni ti, ram leh nam radawm tir rang keima ngan tak abul phutmi ki chang tiin hawng rae suak ni ti.

*****

ULIAN RAVAK NA

Lalnunzira Kaipeng, Sontang No. 1

Nika chu Ka insunga, Arpuinu Lian kan nei chu artuita, pumka artui ka le reng ki pham ka champui, ka nau ngei rip ani ka va het ta; ‘hong en ro ei arpuinu artuita’ ti ngin. Zing a var Ni ata ka arpuinu rutuina arbawm chu ka va vel, ani pumka artui, artui bo artui ta. Pumsomthumka artui ta. Ka arpuinu reng aw zo khai rak mak.

‘Chiap! Chiap!’ ar hau ki rae, zinga ka tho kale reng, ka zalmun a ta ki tho reng ka Arpuinu awmna tiang ka hong rato. ‘Ei Arpuinu a kek ta’ ti ngin ka hong het ta. Ka lung reng ruam a dai ta . ki pham den, kar’vak den. Pumka! Pumnika! Puthumka..... ka arpuinu artui chu a hong kek ta. Rikip hiak kin rip a kek ada pumka reng awm mak.

Ka arte pumsomthumka chu hiak-hiak! An leng. zing avar nung ani ka sua, zan a sim nung ani ka khum. Ka arte ngei khom ka het le ka pheihau rip an hong rae ta. Ka rahau an raet nung ka awmna tiang hiak hiak an hong. Hazaka kei an hong raeta. Ka arte ngei ani ka mu nung ka lung reng a dai. An puinu chuk chuk ati nung hiak hiak an va pan. Sak phar phar ani ka hong kharia sin.

Zaena ta maw nika chu ka awm lo kar, ka bo kar, Va-ak lianpa phuat ani

a lo chen tak. Khawlo tiang ka hong kale ka arte ngei ani ka tep kale rikip khai mei. Vawinik vawithumka ani ka tep hankhom rikip khai mei. A kil akap a ni ki zawng kale a ni ka hong mu ta. Pumka mu khai ming; ka lung reng huai a bai ta. Ka insunga puan ngei rip ka thik tak, hana seng maw ar’bi ti ngin, latha khatka ka lak reng, chem paka, ka rava reng ka inpang a pingna ngei ka va zawng ta. Ka inpanga chiak bilte ngei ka inpanga be khurte ngei rip ki zawng ta hankhom mu zo khai ming. Beldepka sial lo ki rul ta hankhom mu zo khai ming.

Ka Arpuinu a lengna ngei rip ka va rul ta. Zan a sim ta. Meiser ka lak reng ka va zawng nawk ta. Ka beidawngtir lota, ngik lo ta, duai lo ta ka theizaka ki zawng, hankhom la mu ming. Ka chap lung a suak ta rak rak, kei a solta hankhom ki zawng soi.

‘Chiap- Chiap’ i ti viai ki rae ta. A ramna radin chu ki rae thei ta. Hama zak kin reng ka lung ruam a dai ta. Zaema radin lek maw a awmna chu la raethei ming. Aram nawk rang kin tawt ki awm hankhom ram khai mak. A ramna chu set ki rae hankhom a awmna tak rae thei ming. Ka zawng ka zawng ka le a awmna lat ki phual thei ta; Chiak rakara muzu

khur lui sunga, rasak tit kin i awm chu ka va mu ta. Huan... ka rangik ta
Khur ka pur ka kut rub lek mak, dap dap bo ki ton thei. Ka ban raek raek, a lut raek raek, a thawlamte kei a vai ta.

Ka champui, Ka inmi rang ka va het tak. 'Ei arte ki muta' ka ti pek. Ka champui khom i pham ramak dat dat a hong rato. 'Zae-maw' a hong ti tak. Khur sung a rasak tit kin i awm chu ka lo en tir tak. 'Hae hae... im thaw rang tak', a ti reng a hong pur tak. Ei pur nung a lut raek raek ti ngin ka lo ril pek. A nungte, tawt kan awm reng burdi/sakhei kar rabek tak.

Amaan hong suak rang khom hong suak thei khai mak. Muzu khurlui, khur sung tit arsak ta. Suak rang, ram rang a nuam, hankhom suak thei khai mak. Khur i chep rinin ana khom ana ta. A champui ngei bila rachel rang, anu ratha nuai a awm rang a nuam ta. Suak thei khai mak.

A tak natir lo rang kin, atak dap tawn lota, muzukhur lui chu viat viat kin kan hong lian tir tak. Hia kan hong leng tir tak. Hankhom ka arte chu nar nar arthin, la hong suak ngam mak. Apuinu ram ka sir, chuk chuk kan thaw pek, nunga nung lat a hong suak ta. Rap kan lo man reng a puinu ratha nuaia ka va saek nawk tak. A champui ngei bila chiap chiap tingin a hong awm nawk ta.

Kan pham dan chu ril zo zat chang mak. Hazaka kan pham tawka, apuinu bil, ka va saek lai, ka kut pup a la chuk. Ka arte a champui ngei bila i awm thei nawk ki mu rinin ki pham ka mitrithi paral a chul. Ka champui le insunga kan lut reng lungbirtit kin le hei takin kan awm ta.

Moral: *Khatka Ulian Na chang nung, na mariam, na zat, na nampui luka a dang tiang ase nung, arpainung, na thei zaka zal song ngin, a awmna ngei atak pekna ravak ngin, hong sui rang rathawk raw. Arengkin, i'rin maw eitinung, na mariam chu mundanga a awm khawm soi na mariam ti an ti...*

*****

PHELEP LAM KIMU

Neizirsiak Kaipeng, Sontang No.1

Kan In panga parkung
Azing reng phelep an hawng
Pumka pumnika katep
Ka kut ka khin

Latha ka kalak chungtiang anzuang
A tho kan rasit phelep ngei le
Avar nung an hawng
Avar nung kit ho

Kan In panga par a hat a par
Phelep khom paka an tam
Phalka tiang kase nung
Phalka tiang an se

Ani ki um
Hinga tiang chungga tiang
Kar tho kazal a hek
Hei ha ... Hei ha....

CHONGBAWB

Daniel Kaipeng, Sontang No. 2

Sim, mar, sualam le taklam
Nupa, nupui pura, nupang pasal
Nitha, arsi ravan, rengrai
Buri ankhe, sumpuan, neksak
Chuansin balling, nungak tangval
Tui nga, ar' vawk/vawk ar , daen
dawlwt
Khuaring khuavar, ei nu thapa
Riakmun tangkhang, chi ngathu,
rede rakhawng
Chap rung, ruhum meirang, tuman
kanchili
A thum a thau, rengrai, burdi sakhei
Puanzel rasa, lungthu ratap, numei
pamei
Numei sangra, nupui sangram, biri
daba
Ui ar, kel vawk, bazer tuizer, nga me
Kawlom khat

ARDERNA

Gangamanlal Kaipeng, Tuichar

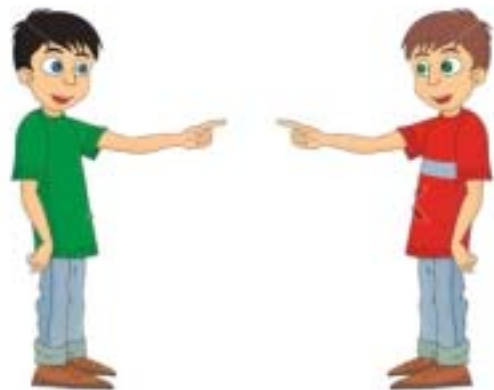
1. A lu ar' bawm, a sam tawl varit rabu.
2. A sawrmai zawngsi khawngna.
3. A ring maurakel razung.
4. A phung kawrkala.
5. A dawk duluk khuang.
6. A changban dawngpui buri.
7. A pin khawlrei.
8. A ke sakawrke.
9. A sakruang muking kang.
10. A sakruang thingsaphu a nam.
11. A be ngai reng awm mei.

RALEUNA

1. A sungin kelterual rato rae sae.
2. A sungin zozam par rareae.
3. A daba bawkama chuak rasae.
4. Ei ruai ruaika chong saman, mualpil siktui maw na rel tir.
5. Ngak nu a sa, ha zang hong rual raw.
6. Tawnpar a sa ha zang rawl ma raw.
7. Na tui tuk mun na tui kir dik hong chang ki ti.
8. Na khong ardili ngen ming.
9. Na sarai tawnglu te ki ngen.
10. Na sarai mualte hong bit rasae.
11. Na kawng kila na andi hong mang raw.

DIDNA

1. A sawrmai khasimar luan sai.
2. A sam tawl magurgai.
3. A ner kaw l sialtui min.
4. A changban mawtlawng zaituai.
5. A sakruang nilni batcha.
6. A kawmawr khuaiwa lai ren te.
7. A kerai atpawdawl dawk.
8. A tualmai dit lam kung.

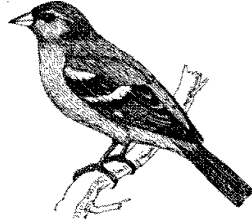

VA RAMING ITUK MO KA RIAT RIL DIRONG

X. RANGLONG

1. Asara
2. Ar
3. Athi-ar
4. Archa
5. Arthek
6. Bucharlok
7. Va-ak
8. Vasu
9. Varaho
10. Vaiber
11. Vathingkhok
12. Vabazar
13. Varung
14. Vamim
15. Vatok
16. Vazum
17. Vahui
18. Valambak
19. Vatompot
20. Vapuichuomchok
21. Varit
22. Vatelengkai
23. Vasantoloi
24. Va-engtoloi
25. Vadersua
26. Vapatsai
27. Valulang
28. Vatilut
29. Vachek
30. Vadumduk
31. Kurkuak
32. Hari
33. Manmu
34. Muliang
35. Mukhaite
36. Muchingraik
37. Uang
38. Hari
39. Hete-hutu
40. Tiva-argui

41. Tokorai
42. Mitpol
43. Tingting
44. Timphuolrang
45. Diangdak
46. Marit
47. Peloi
48. Kukil
49. Taputput
50. Pharvali
51. Suramchang
52. Simbu
53. Tiva-ak
54. Tivakaikuong
55. Rachuang
56. Rangkhok
57. Chinvatok
58. Tivatok
59. Raitrait
60. Satbai
61. Torelrakak
62. Tuptup
63. Ber-eng
64. Bersen
65. Pililok
66. Thantha
67. Monai
68. Zumkuk
69. Vatelengkai
70. Ekphutkoto (Kor-ata)

**Ka lom ngai, tho
Va kap se ret u rei.**

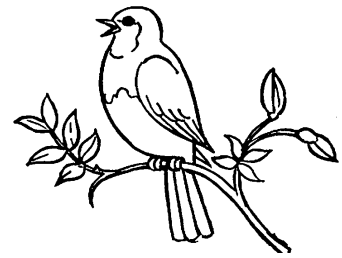

Atei la tam inti, Kei hong ril thei chu hidor ngal ni se la. Kum 20 mana hun ngai ka mandon sir reta. Hun ei anthul zia le naipang naipang na chang lai ite andon ruo abuia Saili le Va Kei kap chachak ngai achalaka a na mandona. Ka ning a chan abui.

*****

PANTA KHAL LA

Rev. T.L.Tara

(Laibun, lutzu, suok zu,
Kho hui par a ur hanot a ur.
Aphuoi a phun)
I-hi hi.....
Zuo raza ngai
Viannu anin ngala hin
Thunglu na en zuo raza ngai
Pherzam anzol chian
Singmit na en zuo raza ngai
Pangsang a sip
I-hi hi.....
Zuo raza ngai
Ni zei ni nin hui nin bor
Ni zei ni ka zuo ngai
Songran nin bar
A ran a nek samang a zal
A chong a nek toikhuo anvar
I-hi hi.....
Zuo raza ngai
Mai ro bul tiang nutar sokol
Mairo rel tiang zuo raza ngai

Patar sokol ngai
Tumlai reng Binai ko panta
I- hi hi..
ka chin ngai
Ka la thar abui ang chum
Ka la bong ka chin ngai
Marit ang mur
Ka la'nnem ka chin ngai
Salung sur peng
Bahare.....
A Ngampa mi nu
buon Som a ral nu, Ralngam sarai
nu-
O a chun Honril vonchoi nu
Zoltei a tusuon nu o
Zairang a tusuon-
Kom ti chang no ni
Chondor soba na or ti le dang
A kap keng
I hi hi.....
Ka chin ngai-

A kal zei pheiphung tatlung
 Anthoi zei ka chin ngai
 Chomban rial lung
 Ti ta rei ka chin ngai
 Tuk ngai baru.
 Bahare.....
 Sum-sai baki nalan ban
 I hi hi.....
 Ka chin ngai
 An phot zei ril na san-ner
 A dong zei ka chin ngai ril rang
 khum-puon
 Khohui para ur
 A phuoi a phun, varapan than.
 Mai ro dang len poti dang
 Abul khui sam.
 A lai lang-bem, a rel tanat
 Vang kho lu sur - zuopa dom sing
 Vang kho rakal – satan daisuong.

Pi-Pu'n hintinhin la alei hong tho u chachak. Zu muna, Sintho nana, a thinana le atatea. Mura chong a ring, hintinhin chong le la ngai hi a lei hong anlon tir u. Memory asa sabak nam khat chu nei hong ni. Mi khatin la a hong tho le ateiin a lei rutpak len chachak,

hantinhin angkhat-ata angkhatin ei hong rut/ ei hong thei tir.

Ramuol a hong anthul tira omdan le lengdan a hong antei tira. Hia ngai hi atun chu moi anga anzot tir thei lai mak. Ulian/Atar ngai duoi keng hia ang neinun chu adon anizei. Atuntaka thuitar ngaiin chu re u laimak. Hia ang neinun hi ei lu zia la sur thei u mak. Hasikhan Kei thei tuk Hia Halam Magazine-a Kei hong manchel, na matona hia la ngai um ni rase anziak duoi niluia a ak ngai umnirase anpei man andamna nei tho rang achan sa'nti.

*****

Mulung Rawina Chawng

Nijer Bandhu Molsom

Mwsa chemnin hi khawmawl chungaw rwhaw hi aw awm. Haw rwhawo ngantaw pathwn. Hi pathwn ngantaw khawmawlang amirwaimi le awswmmi awchang tinin tamka chawngthaw suimu kwn aihawiya. Hima kw-wangnin aini tripura halam mi ngwi khawm “HALAM” tinin rwsinthwiyangnin rwhawo ainwng swmpek. Hi “HALAM” rwhawo ngantaw ainitaw pathwn boar hanung mulung rawinabul achangta. Hamawtasik sukpu ngwi, aini pheng ngan mulung rawi nin kawm thorang aina nangta. HALAM rwsinang nung chawng(Language)hi awnang. Ai chawng(Language)ngwi khawm uri(white termite)asazawota. Hingwi foulang/kherekang nung mulung rawi nin kawm thonin rw-wakang aina nangta. Halam Community ngwi aina rwchen zowta. Mun kawm bhu khwlai rwkawb nin nethwi khawi makme. Hi ngwihi tamka asik aw awma, asik chu hingkhanin ki khwm —

Hindu (Sonatan dhwrnaw) ai khwmlawita

Aini pheng HALAM ngwi Hindu(Sonatan Dhwrnaw) aichang lawi aichawngghi mangmakme. Pathwnang aimwsawrna khawm michawng tou aimang. Uchai khawm mirang a boalung michawng tou amang. Ha sung sek dang dang nin pathwn sishya tinin wngrswm hanung jawti rang milung ngang nin wngminil. Wngna rswwimi je khawm changswng rw-wakthawhi wngnapemak. Hanakwn tamka nwnswle Hingsha hi awjira hanung rwthatna mi tou ingmi lung. Hamata sik “HALAM” jawti sung kwn khawm dhawi rw en (competition) tou jat azirta hanung rwngwimakna ahing tamta. Himaw kw-wang rswi thamak chu khawmawla amawngnaw awchang.

Christian aihing changna kwnte

Aini pheng HALAM ngwi christian aichangnaw kwn khawm aichawngghi

lamangthwimakmela. Pathwn aisawmnaw kwn khawm aichawng lamangthwimakmela. Ai pastor ngwi khawm aichawngnin chawngnil wngna lamatakpekla. Himawhi ijawt leo maw aina tungtawk halam sukpuin ngwi larwakwila. Ha sung sek dang dang nin pathwn mwsawrna pawl (Denomination) hi ahwngrwjira. Hi denomination ingtihi HALAM khaw rwm kwn ahing rwsoma. HALAM le HALAM ngan rwngwimaknaw ajirta. Himata sik HALAM ngwi aichawngang painin Pawl (Denomination) competition hi jat awjir jate hanung jika rwlaknaw le rwngwimaknaw ahinglwmta.

Mulunghi arawimak nung je khawm changraw, khawmawla aidawng lathwimakme. Taksaw ruzungang minilnin miruzung airuzuknung aina sawtsin mak. Ai tungna lawm gawri azaw kwn ailuithwimaknungte aitungna rwdik sinmak. Hi ngwi rw- waknin halam sukpuin ngwi , harow pheng munkawn aichawngni milungwiti.

O MWNO PAWR

R.K. Molsom

O mwno pawr, pawr te pir nin

Ha jikipui te na mirim

Hajikipui te na rw awi

Na mirim narw awi

Nwng thw kang ki nawm

La la ha ha hmm haha

Nwkung alwn alui kiring

Nukung alwn arwsong jek dw

Na mirim narw awi

*Tau khwrek le kêl nin nwng
tuk ming*

*Lui nin khawm nwng pha
thwi ming*

Na mirim narw awi

HUN (*TIME*)

Frank Joshua Ranglong

Miring nei dam sung hin, tamtak a mu salui neinunin a na malam-a, na dam sung hava a mu salui neinun ha a man ranga na dam sung hun na pei chachak. A mu salui hi sap chonga chu '*abstract*' a lei ti u na. Na *Mathematics* hi lei en ila, *Mathematics* ei anbetokna khit chu number hi anina. Number hi a om tatak nimak a, nei maina mai keng a lei ni. Angkhat(1) hi a om tatak nimak, a om tatak chu *matter* ani, hava *matter* ha nei rilna le nei maina rang han *number* hi nei mang chachak ani. *Kilo miter (KM)* 1 hi'm a om tatak ni mak, lampui a om, hava lampui ei sei zia a maina rang KM na lei mang mai ani. Miring-in nei riat thei le nei mai thei na rang na lei phuo mai alei ni. Ei sei zia (*length*), ei rik zia (*mass*), ei lum zia (*heat*) etc. a mai-na om chip-a, Ramuol pumpui-in nei maina angkhat nei mang thei naranga *Standard Unit (SI Unit)* a lei tina. Eisei-zia (*length*) *SI Unit* hi '*meter*' anina, hanchu ei rik zia(*mass*) *SI Unit* hi '*Kilogram*' ani-na. Hantin den han *Physical Quantity* a don ngai-in chu a maina *unit* a lei don u chachak-a.

Hun(*Time*) in um a maina a lei don-a, Hun *SI Unit* chu '*Second*' ani-na. Hun(*Time*) hi ramuol-a a riat antak khit ngai bil-a ani-na. Hanum mi tukareng-in ei mandon thei ani, hun ruia andon rang hin *Science, Philosophy background* nangmak, tukarengin nei mandon thei ani. Hun ei hong anphut dan hi atun taka *Science* in ei hong sut anga hong ril ila. *Science* hi ite nimaka, *reasoning and solving* mai ani-na. *Universe*-a hin nei riat nok hi a la tam, kei mandon dana vang chu, ite hi la riat makme. Hasika *Science* chu hek thei tatak mak-a. Boidong a om sabak khat chu na *Universe* ei lian zian ei riat nok ang den hin, na ramuol hin(*quantum mechanics*) ei sin zia um la riat thei makme. *Atom* sunga ngal hin '*quarks*' ti a om a, hava ha atuntak chu asin khit ti-a neila riat chu ani, havaneke a sin um ala om lup ani.

Hanle hun hi a om mo tatak tak? Nei mu um thei nok, Hun him *number* anga, a maina mamai mo a lei ni tak? Hun hi om tatakmake, a om chu koini, koini na sing-ansa a om a, *event* a om a, hava *event* le

na sing-ansa, na sintho a maina rang han hun(*time*) chu na lei mang mai ani. Hun (*Time*)hin *Unit* a don na hongtina, ei nina tak chu hun len hi a maina khat ani. *Science* in Hun ei hong anphut dan a ei na manthei chu *Big Bang Theory* hi ani. Neinum ansa(*dense*) sabaka om a, hava ansa ha a hong ansa riam-a, hanchu hun khata chu a hong a puok-a. Koini um nei hong om thei sik ani tina *Big Bang Theory* in chu ei ril ani. Hanum sakhuo-ang taka (*Religiously*) na mandon ten hiva hi chu na *Bible* le ankal ani-na. *Science* le *Religion* chu a hong andui lenzei. Hiva *reasoning, science* mandon-na ngai hi *Greek* mandon-na um na ti thei. *Greek/Science* mandonna-nata chu, hun hi *linear*(anzik)ani-na, Hun hi mun anthuma a hong sensai. Hun a se suo(*Past*), Hun nei mang lai tak(*present*) le Hun a la hong rang(*Future*). Hivan tin ani ten, Hun *dimension*-atan a suok ten chu nei zozot-a *past, future* a na se thei-a, hanum ataka chu antak sabak-a, nei mandon dan hek theimak-a, na mandon riam a riat antak *complex* a chang riam ani-na. Hasika hiva *linear timeline* hi chu a sut suo salui ani. Ei anphutna le eihekna a riat salui ani. Hiva hi hongmo a sik na ti ten, hun hi a om tatak anga nei be sika ani.

*****

ARNU

Sukhomoni Molsom

Arnu, Arnu,
K'dak, K'dak,
Rwdel rak nin a kwdak,
Rutui no rang a kwdak,
A rwui khatka dwk,
A rutui zo kale kwdak.

*****

JING

Sukhomoni Molsom

Jing a chang ta
Khuo avar ta
Tho a rupta
Bai lar ta
rswi ja a chang ta
Bai lar ta
A phek kekta
Ima a chang ta
Nwtaktaa chang ta
Hanon ai rusui chang ta.

*****

Lwu thaw lwu damnet maw?

Nazareth Molsom

Lwu thaw, lwu thaw,
Vachekte zawng zwu lwu,
Vâ âk pâw zawng zwu lwu,
Khongbâi pâ per zwu lwu,
Khawng chiritte, a he ru hawi lwu.
Khausor pâ a mit tuk lwu,
O tangval, O nungak,
Sinthaw lwu dam net maw?

KHUOIATAANCHURUO (*Lesson From Honey Bee*).

Ringreiril Ranglong

“Unique among all God’s creatures, only the honeybee improves the environment and preys not on any other species.”

~ Royden Brown

“If the bee disappears from the surface of the earth, man would have no more than four years to live?”

~ Albert Einstein

Khuoi chu nuk-a-nei/rannung lima ei rurotna a tam khít ngai bila angkhat a ni. Hiva khuoi-ata miring na nun am nirase anchu ruo a om. Khuoi ngai chu athuoia ngai ang hi a ni:-

1) **A rât:** Pong ansaluizia don u, Sap-in “As busy as bee” a ti. A omzia chu khuoi anga anpon, pong ansa piallui, miring anga chu kut-cher-anmer. Pipu’n a lei tichu’*Kutcher anmer hi sâksâkna*. A chuk a ai, anchong, malal nani rang ten, a pong sabaka neitho taka baritunga a tho a nâng. A rât hi ei hong rakok khít a ni.

2) **Damnakhata ni:** Thingkung le anna, theikung chitin dora a, par a chi a choia ei anratheina pu chu khuoiin ei rathak-ata a ni (Pollination of flowers is done by bee). Ramuol pumpuia anna cross-pollination khuoi-ata hi 30% hanchu ramzângkara mo ole antûanlinglui thing mara hi 90%. Tichu, khuoi a bui ten theilungmara atam riei le ansuongruo, annâ rama le luinînga ngai hi ram inti,

hek kiar inti. Pipu’n um nirase lana andemna sieia alei mang a’m a lei hong riat u, Par-ningti hi khuoiin ei mazup atina. Lâ a lei hong tho u dân chu,”*Tonpâr chang chaka vakhuoi bôm nokten tonpâr randi kçng, Sikti chang chaka limnga loi nokten sikti randi kçng, Taisim chang chaka tangsa bom nok ten taisim randi kçng.*’

3) **Neinun asa khît a sina a rasuo thei:** Khuoi-nîngtî ei sin u na ranga pârti duoia nimaka, annim-annoka’m nirase a rasuong u. TENCHU HAVANATA EI HONG SIN U CHU NÇK-SÂK (food) lima asôt a diarkhît. Siat ngai lui nçk-sâk ei ti u chu a ni. Kum 2000 mâna Mitzrayim (Atuna Egypt) rama archaeologist ngaiin thâнкуonga ei tok u ha a tem u le chu ei tâna ha a la’nmun bang tit. Riamin ei siatna a ram zaboneka athâr a tam ngal a’m khuoiin ei tho anga neisa-nalaite ha na rasuonga khuoi-nîngtî anga na sin thei ten kum izet mo chu diar inti ba!

4) **Anzçk vanga omdân a thei u (Highly organized society):** Khuoi ngaiin rçng a don u na, ‘khuoi-pi’ um mi’n a ti. Sap-in chu ‘Queen’ a ti u. Hiva a khuoirçng u hi angkhatdak ha, khuoi a pui le atang anzirpu ha a ni. Ei sçna tak ha a zi kiar u. A ruoipu ei tolop u le ei tel u anlang. A tang ngaiin a thar a sin u chachak, a pui ngaiin sâkpâr a ravan u chachak.

5) **Khuoi-nîngtî nei mang na ngai:-** i) Luiai-a mi’n a mang (Medicine); bai a nâ le inmu ei huina ranga (honey diet for hibernation) hanchu Cancer rikhuo duina asa khat um a ni, ii) Anbol, doi-ai thonana anmang, iii) Mi a thî ruok eidiarna rang a’m a la mangsa u. iv) Anliangnana anmang. Vun ei anthitna (moisture) rang. v) A thum ei dongna a rilna rang a’m mi’n a mankhi. A lei hong ti u chu ‘*Ningzu vakhuoi mo a thum, chongsân vakhuoi ke a thum*’. vi) Sapin ‘*Ka Di*’ ei tina ranga ‘*Honey*’ ti chongkam a song u. Honey chu ‘*khuoi-nîngtî*’ tina den a ni, athum ati ei rakôkna a ni. Hanuk ret chu ramuia pat a khernana Khuoinât anmang, Patri andetna ranga Khuoiliang anmang.

6) **Khuoi hi a sinte ngal am, na manpona hanchu anlai anten mi a bel (Though it is small, it stings if anyone**

disturb): Khuoiin mi ei bel hi na manlai mo ole namanpon inke mi ei bel hano ite na lôk mak. Khuoi khatin voikhat dak hi mi a bel thei. Mi a belsuo nanten ei thipui nge-nget a ni.

Pasal le Nupang ei anlopa miring hi ei mazira ei pung ang dena Khuoiin Parkhat-ata parkhat ei an thot titir a hin pasal chi le nupang chi ei hong thot ei va thot ei chang, havasika leilunga rokung, thingkung, parkung ngai hi ei para, mara um nirase ei om thei. Khuoi ngai om no se la, Maniapura partin le thei-mara tin don no mani.

CHONGKÎMNA : Ramuol a khuoi chi tatei a tampa a om a hiva ngai hi sotluitena a dam a ni tuoi u na, ni 45 tatâng bak a a dam a ni u, a khuoirçng u tînok chu. Tenchu, ei dam u sotluite sung a sin asa sabak a tho u hantin anga na damsûng hun tuk a, khuol ang nei hong anzinna lenpur a hin sin asa tho kiar u :

CHONG

Betsie Ranglong

Miring mur hi Pathianin a chong naranga ei na pek, ama nei manpakna rang, a rui nei rilna rang le chongdik nei rilna rang. Tenchu, koini miring ngaiin hiva borsang tak hi aninok tiang nei mang uol-a anlang. Mi siat rilna rang le mi'n ero naranga nei mang atam uol. Chong asiat tin, mi malung nat naranga nei mang chachak. Chong asa, adik le mi raisanna rang nek ten mi siat rilna, mi'n ero-na nei mang uol. A rilpu ranga ei hui zotor, nei va rilpu ranga a lei riat ret tikchu a tiar an tak chachak.

Miring hi na chong ei tam zotor koini le koini ne'nsinsak ke. Miring khat ha ama rui a siat mi'n ei ril u nava rilpui ten, na rilpui mana neka, na rilpui suona ei na mu dan annuai sa'nti. Atei mi rui mi kom nei va ril titira han mi'n a rui nei rilpu nekten nang ha keng ei na

elsel viak u rang. Nang ha ke mi manizet a tung rang nani. Mirui a ril hi koini society-na hin ahui nei riat khit aphuo zek, school-a, dukan tanga le angkhatpei mun-a, arokngai mo ani, naitenu ngai mo ani ole naipang ngai mo ani u, nanchun ten mi siat hi nei ril zot sababak. Ankhinana, tukhat in mo mi angkhatpei a manpak ngal hin, tukhat in mo chu ei siatna a hong a rilriak ruo a riat khakhak chachak. A ni ngal noka'm havanai a insungkuo mi ei siatna ten luo chun a ril riak khak chachak. Hava nei riln gai ha adik zit luo chu ni chachak rase ba, na mit in ei mu nok, tu khat in mo ei ril na lei riat ha nei ril chachak, hanuk nei iamdan ha nei manliang chachak. Hava duoi ni lui, chongliak nei la sap lak riak nget chachak a lani. Hia hi anzakna om sabak, nam bari la tunglui om ke. Hiva

ze salui hi na thisen-a a kop chu ni noni do!!!! ole na khuk-a anzep mo? Khosak chong ta “thlahchhawng”, sap chong-a “inherited” chu nino mani do. Hanle hongsik mo hi dodor hin koini na chong ei tam tak?

Ansin na nang na loma, hia article kei maziak anpore suona koi anan ero len om inti, havaha na “backwardness”, critic chu ahui riama lei pom (accept) ka ting, koi na hong rilro kei ma sial le kei mandik nokna ngai raisan hiei-a ka pom anina mitei kom na va ril ten ansin nanang. Sap-in “*Society created the monster*” ei ti hi koini na society na atam sabaka ka riat. Alakte ei masial mo ole ei machai ving ha nei sap pena, a manzik nei manson pe chachak. Hivantina nei chong chachak sika hin mi a la sa thei ngai ngal nei masiat chachak. “*Ka raming siak, Ka thangsiat*” a tina asa nok tiang ei pan riam u chachak. Naipang ka nina’ m hiva-ang case hi ka mu ok ze. Hasikhan, na chong hi man tom u rei, hatuka anreng u rei. “*Even a*

fool is thought wise if he keeps silent, and discerning if he holds his tongue”

Proverbs 17:28 ti hi na Bible-am na mu hatuka na chong ngai hi ei nang noknana, na chong ei tom rang um nirase a na manchu. Malei hi ru bui tenchu Manipur a hal thei ti re u rei. Pathian-in mur ei na pek hi siat anrilna nek ten anpaknana mang uol u rei. A siat suo ngal ha na la mansa theike. “*Becareful about what you say about a person, because your words may turn them into the person who you said they were and wont be beautiful*”

*****

HAWITHWINA MAWRRAW HAWITHWIMAKNAW JAW KWN

Nijer Bandhu Molsom

*Nwkwn ha changthwi mak nin
rwmu yat atak hi jawdi namwrawi
mi ahingnung nung. Nangma pat je
nithaw ngwi nusung kwn swkaw.*

Mi rrlawm somlwinika ngwi lo-wawt wng rw-el la. Hi rrlawm somlwinika ngwi sung kwntaw tip sawi mak le dhawn rwjul mak ngwi chu wng jawl awheka imaw aiti nung wng sung kwnta tip sawinaw le dhawn rujul kipka chu wng jawl hek thwimak hanung pat wngla chuk. Je khawm mwtak naw hawngse wngni chu wngmabe wng jawo. Hi ngan taww rrlawm somlwinika sung kwntaw aw rawtmi le amwrwawilawm mi awchang sin.

Jawka Kwn, nwr lawm hanung narwzulmi ngwi hanung nwdingmun riming khith sai khawm hima kwang rwkhawl jaw khawmawl thirthi rwthengnaw kawn tawrna lamu ywng. Kew ngan hanung khatka mawl rwsawngpa mu thwina nwnngwi. Dingmun khatka kwn rw welnin khawm, hamaw kw wang lampui aw awl awmnani – hitun aphut lawitaw mitak nêk kawn hituntaw khawmawl hi amitak ta.

Nunga khawm hitun ai hawi nêk kawn ahing mwtak thwi. Hina kwnta phut, pheng ngan sawiyang nang ngat, aini khawm swngang mawl rwsawnga ai awm tinin.

Hingka ngan taww leader lwn en rwsawngnaw twng wngmu naw. Arwsawngwi leaders ngwite wngnadang. Tamka rwkhawl na sung kwn khawm ai olwn ngwi chu, chawngtak le chawngdik wngnil sin. Wngni hi wnghaw, hi khawmawl matawn chu hawithwimakme. Ataww khawm hawithwi mwraw wngman sin na. tawsik tow imaw aitinung awdawkmaw tawsik chu team jawl rawimak tawsik tow awchang. Team aw rawt ngwi chu wng kawm thawrang adang dang twng rw waklwo wngni le ni hi rwkhwmnaw wng nwi ya. Wngni hi sadim kawn wngrw en hanung sadim kawn jaw wnggrpêk aidik kawn matawn twng kalang tawsik nin. Achangmaknung, aw tawm tawmtê rwsawl na ngan rwswnaw lwntak ahing chang sin.

**MWLIKA NUNGA
HAWITHWIMAKNAW JAW KWN
MWTAK NAW.**

Field kwn football arwdawimi ngwi kw wang thawiya airwsui milika hawithwimak naw jaw aimu thwi :-

- ✓ **Mirmu thwimak naw**
- ✓ **Rwkhwmthwi mak naw**
- ✓ **Endik en thwimak naw/ Rw wak tung thwimak naw**
- ✓ **Thamak twng chinaw**

a) Mirmu thwimak naw :

Nangma awmak naw kawn ngan nwrwak sin na. Imaw aiti nung nangma ni nawm kawn ni thwi. Hitun rwthang naw chu, nwchampui ngwi nangma kw wang wng thwi maw? Tamka nwcham pui ngwi wng thwi awchang thwi hanung tamka nwcham pui ngwi thwi lwo khawm aw chang thwi ya. Hanung hina kwn alawiya ahawngta – nw cham pui ngwi hijika maw wng rwpêk thwi adang ngwi wng rwpêk thwi nêk kawn le wng thaw thwi nêk kawn?

b) Rwkhwmthwi mak naw :- Tamka jaw hawi thwimak naw kwn khwm naw khawm arwnwm sin na. Rwkhwm thwi mak naw kawn ngan tawk rwlawm champui le mi kwntaw dawknaw aw tung sin. Tamka maniyaw ngwi wng Oraganization champui mi ngwi yang ngan khwm thwi mangwi.

c) Endik en thwimak naw /Rw wak tung thwimak naw:-

Nwngma bwka tharow tow ninwi, champui khawm rowtêk nin tow ninwi hanung luk rw wak tamnaw nahing tung. Tamka maniyaw ngwi inik othumka kawm wikajawk thowrang wng nawm. Maniyaw ngwi inika kawm thaw rang a kawr nung , khat ka kawm mang chêng en nin thaw thwi mak hanung chu khat ka kawm ngan rwsaw lwo nin ama sin.

d) Thamak twng chinaw

:-Pwisaw tawmnaw/rwo naw chu maniya rw wak hanung jika mwswt naw. Maniyaw wng kawm thaw rwpai wng chi, wng dawmtê pwisaw mwthaw naw hanung wng in mun khawm mwthaw naw wng chi sin na. Hing ngwi hi aina sun sin na hanung aina rik pêk sin na. Maniya ngwi yang wng rwpawlnaw le wng enthwi naw nanang naw kwn, wngni chu rwpawl thwimak naw le enthwi mak naw wng naw tung sin.

*****

CHAWNG RWKHEN

Nazaret Molsom

1. Tokorawi paw sângsâwk nâ zawra, kungmui paw mwkhwk tawng.
= Mi athaw naw zawra be aw tawng tinâ.
2. Simbute a chawkar nâ zawra, Mawnai paw Rangkachak man.
= Mi (dukhi kawsto) a sawlnâ zawra, tharaw a hai man tinâ.
3. Saloi le Beloi = Awrawi le awrawi aruo-awi.
4. Samchawk le Uichawk = Aw chawk le awchawk te â en awhwi, a rungâi khawm â hwi.
5. Sartang paw khawmawl sik = Thaw lam I hawi khai mak tit a mawng pek ta.
6. Thingthu pena ârek = Luk arukhawl pek a, a indawnga, ha mâ sunga sek twu wngrukhaw a lâ-awm tinâ.
7. Napkawng le ãikawng = Pi Pu ngwi riming rawi kahi, lâwsak nâ wngmang sin, kawng le kawng tinâ.
8. Tuivâ mawr-zang awchang, mawr-zang tuivâ awchang = ã nwi mi khawm â rwng sin, â rwng mi khawm â nwi sin tinâ.
9. Thirsim nâ nekte, Rwipui nâtwu a awng âlwn = ã tha thaw nek te, thamak thaw twu âhwi or ârang.
10. Nikhawm âsa Raw khawm â hawng mania chawng tamte = Ni khawm peng peng âsa, Raw khawm sep sep â hawng, Mania ngwi wi chw sin.
11. Vate zawng mak, Chawng â zawng = Chawng hi Vâ zawng aihar nek nin, thamak twng khak ha artheK â har.
12. Khawri dawng siri kale wiawm thwi Bâdi dawng kale awm thwi mak me = Khawri rangte rwhal pui ngam mak me, ze aiti kân ngan wiru ngâi, rwhal kâi

- thwi mak. Bât chu rwhal a mi kâi
sin rukhawlnâ a min tung sin
rwngwinâ awm thwi mak,
hamâtâ bâdi khatka le khaw
sakang a mwtak.
13. Vâ-âk paw zawng zwu lwu = Wi
palak nung, Mitâ khawm witâ,
Miram khawm wiram tinâ.
14. ã sing sunau â sing = ã sing â
thwi sanu sapâ chu zemne athwi
ang a sik chu, ainang pat ril wng
man, zaikhawm wng nwnng thaw
tinâ.
15. ã thwi sunau â thwi = A paw a
nu ngan â thwi nungte, a tak
khawm a thwi ang tinâ.
16. A paw ser ruk 6ka nung a nau
ser7ka = A paw nek nin a nau
zemne a thwinâ a bârâ sin tinaâ.
17. Pu-ong zawt twu = A zar ne nin
sanin khawp thwi mak tinâ.
18. ã kum / ã kawi = Khuri or
khuri â thwi tinâ.
19. Kut chal kawi = Wng kut chal
wngmu koi nung chawng lwu tâ
khawm wng hawi ta khuri a thwi
tinin.
20. Bethwng mwrwk = Pi Pu zaw lâi
Khuri ngwiang wngnwnng umsin
a, mi reze pai ngwikwn wng vâ
rawt sin, hamâtâ Bethwng
mwrwk wngnwnng tisin.
21. Mi dwubar sik = Khawri hi wng-
rup phil lwutâ, wngsawk nung
mi dwubar ngwi wngsik sin,
hamâtâ Mi dwubar sik wng
nwnngti sin.
22. Mi mawkawt rwkha bâwng = Ui
tinâ, Ui kuvang kiwng ruzuk
tinâ.
23. Dangkai sik = Vawk tinâ.
24. NuPa thâgur = Indong rungul
tinâ.
25. Nau ek-pai = sw nau
minchukmak, muawl mak,
zaithawmak, a nau puimak,
hamâ rang ha nau-ek pai witi.

*****

MÂN ANSA RANG CHU MÂNA

Rev. Lianzamthang Ranglong

E.N. Gray-a hi mi baritung ngaiin hong mo ei ril u, hong mo ei tho una mi baritung ei hong ni thei u a tina a thên chachak a. Ei thûna ei maziak *'The Common Denominator of Success'* ti article ei maziaka ei ril chu, *"Mi baritung ngaiin zia anmun ei don u chu â rat ni mak a, ravan a sa um ni mak a, mi le anmil chong a thei um ni mak. Hia ngai dora hi nang lui chu ni mak, a nâng kiar. Ten hia ngai neka â nang chu 'Mân ansa rang chu mâna siak (Putting first things first)' hi a ni. Mi tam takin ei tho zot nok ha a tho u chachak,"* a ti.

Dânkhit Maruo(OT)-na nei mu chu Israel (Juda) ngai ha ei tho u rang mansa tho luia Diari Hagaia manga Pathian kom ata chongbe a hong a tung a (Hagaia 1:2-9). Babulon Reng , Nebukadnezzara'n Juda ram ei rûna han Jerusalem Khopui le Temple (Juda ngaiin Pathian ei a mok una khit Biak In) a masiat zit. Hatuka, Babulon rama suok ranga mi tam pa a ruoi. Babulon rama kum 70 tatang pei suoka a va om suo una , Persia Reng, Cyrus-in Babulon reng a hong mandok a. Hatuka, Juda ngai ha a ram una ei kir ret rang ha a hong phal a. A ram una a kir ret u.

Reng Nebukadnezzar-in Jerusalem Temple ei masiat ha a thara anding ret ranga a tho u na. Temple

lungphum um a phum ret u. Tenchu antakna alakte a hong a om a. Puma Temple a sin chu a zam rak u. "A sin la nang mak. A hun la ni mak," a ti u. Reng Cyrus suo Reng Daria chu Persia reng a hong a chang ret ze. Juda ngai rang han Temple a sin ret ranga a ril a. Hanum, sin u mak.

Pathian In sin luia kum 20 pei a mantheng u. Ten amani ranga chu in lui a hui le â sapa ngai a manding u. A om a hong a hui u. A mimal u le insungko rang chip ha a manlian bet u na. Neksak, sum le pai ei antak u rui ha dosa a pek u na, Puma Biak In sin u mak. Hin tiang a in u rang chu â huipa ngai a mansin ret una a om u. Hasikahan Diari Hagai a manga Juda ngai kom Pathian chongbe a hong a tung a. "Na lampui ro u a sa dima thên u ro," a hong tipe.

Pathianin, "Ka In a siat rerem rurum laia, nangni in a sa le in a huipa ngaia nei om u han a dik mo? 'Puma In a sin chu a hun la ni mak nei ti u'. Phai, lui, rahuon na tho sabak u. Tenchu alakte a mara nei man u. Â nçk chu na nçk u, â sâk chu na sâk u, ten khop thei u mak che. Puon a lum â sapa ngai chu na rasil u, ten lum thei u mak che. A nikhuona nei pong nei sol una sum nei man u ngai chu marsa cheta thal ang keng. A chul lelet. Â tampa man rang na 'n-iam una. Tenchu alakte nei man u. Ina nei hong

koi selep u ngal ha ka lei sçm a, ka lei manchen biang ret a. Thùn u ro na om dan u. Hong sika mo?” a hong tipe. Hong sika mo Pathianin ei hong ti? A sik chu ei tho u rang mansa ha tho u mak. A sintho u rang mansa khith chu Pathian In (Temple) a sin ha a ni na. Tenchu Pathian In sin luia amani ranga in a sin mansa u.

Puma Pathianin ei zot khith chu – Ama ha mân nei mansa khith babang rang. Nang nei antak le nei anmoi ha ni mak.. Nang nei anpon, hun nei don le nei don nok le ni mak. Nei chuk nok nei boi nok ni mak. Nang nei thi nei dam le ni mak. Pathianin chu Ama pei ha mân nei mansa khith rang hi ei zot khith chu a ni. Isuo’n, “Tukareng koi a na zi zot chu ei antakna ngai poisak luia a kros anputa na zi rase. Tukareng ei damna rang anrok ngai chu machan in ti a; tenchu Koi ka sika ei damna anchan ngai chu zôk un ti. Mi’n ramuol pumpui ngal hi a ta chang sela ei damna khith a machan anten hong mo ei nemna?” a ti (Mat. 16:24-26).

Pathian mân mansa luia sum lakh lakh kuti kuti ngal don ro, Pathian mân na mansa nok anten na sum tam tak le moikunduna se na ti. Na sum tam tak ha Moikundu ticket âtna/manna chang in ti. ‘*Pathian mâna siak*’ hi ramuol mandona chu châna lianpa a ni. Anchan ruo tam tak a om. Na in na lui, sum le pai, na insungkuo anchan hun um a om chachak. Maimok ningchial nei kaina tam tak om in ti. Elsel maitem nei manna tam tak om in ti. Ruol om nei pha nokna hun tam tak om in ti. Hanumnirase, hiva ngai

dora hi iamna det a dona Pathian mân na mansa tit ten Pathian borsang a tela tel suo sa lui manna a lei ni ret.

Israel ngai koma Pathian chongtin hi a ropui ba!

Pathian mân a mansa u ten –

1. Ramuol nam dora bila ansang khita om un ti.
2. Borsang tinrengin zi un ti – in tiang, ram tiang, sanai rati tiang, leilung mara tiang, etc. borsang tung un ti.
3. Ei se una, ei om una taka borsang man un ti.
4. A melma u ngai Pathianin mandokpe in ti.
5. Ramuol nam tinin Puma ta ei ni u hariat un ti. Ramuol nam tinin lalchi thona a chi un ti.
6. A hun taka philin roti man in ti. Amani ranga Van rochon kok a sa chu anlonga om in ti. Nam tam takin amani kom ata a puk la un ti. Mi koma antang u no ni.
7. A ramoi ni luia a luna om un ti. A thuoi ni luia a chung zela om un ti.

Hiva borsang ngai hi Israel ngai rang duoi ni mak. Koini Isua Krista â iam ngai rang um keng. Hiva borsang ngai na man zot anten Isua Krista nûk a sa dima zi ro. Pathian mansa khita siak babang ro. Pathian man ansa ram le nam, insungkuo, mimal ngai nûk anta ngai mak. Ramoi chang u ngai mak a, Lu a chang babang u.

Pathian a dik a lei a tok mansa le Pathian man a lei ansa ram ngai USA, Europe ram a tetei ngai ram a tei ngaiin a ton u. *Gordon Cornwell’s Center for*

the Study of Global Christianity 2010 –in ei târ dana ‘Ramuol pumpuia Christian Missionary hi 4,00,000 a om a. Hava bila 1,27,000 hi USA nata a ni. Missionary a tir a tam khit ram a ni. US President a chang rang chu Bible a tona khomak ei ansam nget rang a nang. Ramuola â nang sabak ‘sum’, a poisa una ‘*In God We Trust*’ (**Pathiana nei anngam**) ti anziak. Hiva ‘God’ hi pathian a tei ni mak a, koini na Pathian, Kristian ngai Pathian hi a ni. Pathian a lei anngampui u, Pathian mân a lei mansa u sika Pathianin ramuola ansang khit (Super Power)-a ei siak.

Koini na ra-uop tangte duoia ngal hin Khosak nam ngai hi mâna chu nam

a bal, mi lu la nam tina anril a ni na. Atun chu anzula ngal a huom ruo ni u lai mak. Pathianin ansang vata a siak zeï. Pathian mân a lei mansa u. Nam ang am ni rase Pathian mân ansa nam le Pathian ranga anpek a tam khit nam ha Pathianin nam dora chung ansang khita siak in ti.

Havasikahan, Kristian ngai dora malunga hiva hi om chian sela – ‘*Mânsa khita Pathian, a tei chu nûka anzçk in ti*’ ti hi. Pathian mân ansa ngam nam, ram, kuibing, insungkuo le mimal ha ansânga om in ti. Borsâng tung in ti. Mân ansa rangpu, Isua Krista mân mansa babang u rei.

*****

